

Kunst voor de halfbeschaafden

De SDAP en de verheffing des volks

Welke idealen koesterden de sociaal-democratische volksoepvoeders die een eeuw geleden de arbeidersklasse wilden emanciperen? Marc Adang schetst hun bevlogenheid, maar ook het elitarisme dat hun de das omdeed.

Marc Adang: Voor sociaal-democratie, smaakopvoeding en verheffend genot. De Amsterdamse vereniging Kunst aan het Volk, 1903-1928. Aksant, A'dam. ISBN 9789052603148; 766 blz. € 39,90

Een gegarandeerd succes aan de borreltafel is de klacht dat de PvdA zich van haar achterban vervreemd heeft. Maar nieuw is dat natuurlijk niet. De spanning tussen een intellectueel partijkader en een volkse achterban heeft de geschiedenis van de sociaal-democratie mede gedefinieerd; al snel na de oprichting in 1894 kreeg de SDAP de bijnaam 'Schoolmeesters, Dominees, en Advocaten-Partij'.

Wat er wél veranderd is, is dat tegenwoordig de oplossing van die spanning in de eerste plaats wordt gezocht bij de van het volk vervreemde elite. Een eeuw geleden was het nog het volk dat door die elite verheven moest worden, opgevoed, opdat het zichzelf zou kunnen bevrijden.

Wie waren die volksoepvoeders, en wat waren hun idealen? Hoe dachten ze over begrippen als volk en arbeidersklasse? Werden ze wel eens moedeloos, in al hun bevlogenheid? Van kunsthistoricus Marc Adang verscheen onlangs een imposante studie naar een belangrijk deelaspect van de volksoepvoeding: de smaakopvoeding. Adang reconstrueerde de geschiedenis van de Amsterdamse

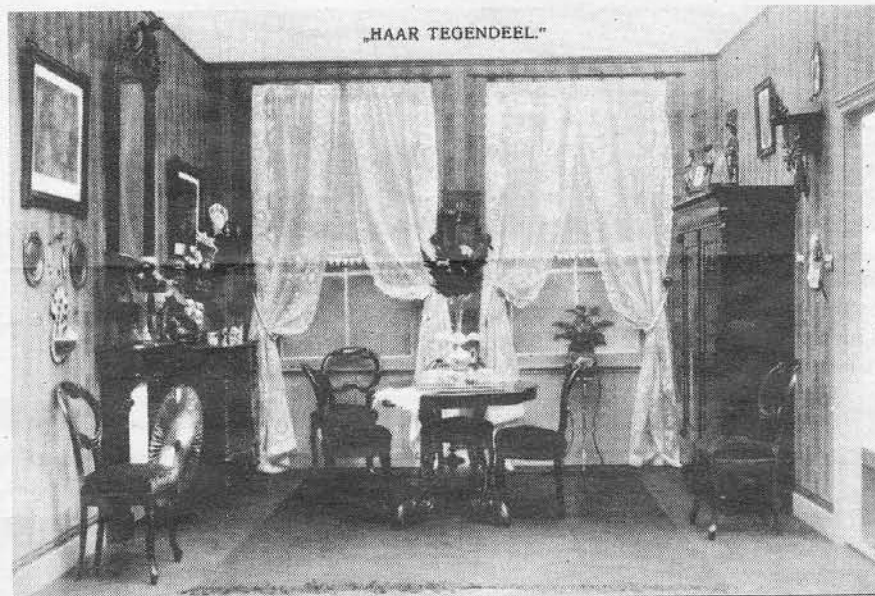
vereniging 'Kunst aan het Volk', die in 1903 opgericht werd om arbeiders kennis te laten maken met de schone kunsten, als tegenwicht van het platte vermaak waar ze zich tot dan toe voornamelijk mee verpoosden.

'Kunst aan het Volk' is altijd klein gebleven: voortdurend waren er kastekorten, veel mooie plannen kwamen nooit van de grond, ledenaantallen bleven achter bij de verwachtingen, en uiteindelijk kwijnde de vereniging in 1928 helemaal weg.

Toch is de studie van Adang in veel opzichten fascinerend. Allereerst bracht 'Kunst aan het Volk' de fine fleur van de sociaal-democratie rond 1910 bijeen: politici als Tak, Wibaut en Keppler en kunstenaars als Berlage, Hahn en Heijermans. Andere prominenten, zoals Herman Gorter en het echtpaar Roland-Horst, keerden zich juist tegen de vereniging.

Uit de debatten die ze voerden, rijst een gelaagd beeld op van hoe de vroege sociaal-democratie over volk en kunst dacht. Alle deelnemers aan het debat hadden gemeen dat ze vanuit een burgerlijke afkomst tot het socialisme gekomen waren, en Adang laat knap zien hoe dat hun denken kleurde, ook bij marxisten als Henriette Roland-Holst.

Grofweg gesproken hadden zulke marxisten weinig verwachtingen van de burgerlijk aandoende kunst-opvoeding. Als het proletariaat eenmaal de macht zou grijpen, zou er vanzelf een nieuw soort gemeenschapskunst ontstaan. De reformisten binnen de sociaal-democratie wezen erop dat zo'n nieuwe maatschappij nooit uit het niets ontstaat, en zij waren het dan ook, die zich aan 'Kunst aan het Volk' verbonden. Maar vervolgens rees de vraag: moest de vereniging de geboden kunst in het teken stellen van de politieke propaganda, of was zulke *Tendenzkunst* juist verwerpelijk?

Bovenste, strakke inrichting mocht wel van 'Kunst aan het volk', de onderste niet. ILLUSTRATIE UIT BESPROKEN BOEK

En dan waren de leden van de vereniging, om wie het allemaal begonnen was, nog niet eens in beeld gekomen. Adang analyseert het ledenbestand, en concludeert dat de 'echte' arbeidersklasse nooit bereikt werd door de vereniging: de 'onbeschaafden', in de terminologie van die dagen. Lid werden vooral de 'halfbeschaafden', leden van de arbeiderselite die zich van hun omgeving wilden onderscheiden door imitatie van de burgerlijke cultuur. De conclusie dringt zich dan ook op dat de smaakopvoeding niet zozeer de arbeidersklasse emancipeerde, maar vooral een vehikel was voor diegenen die die klasse wilden ontvluchten.

Toch wilden ook zij niet alleen 'lering', maar ook 'vermaak'. Die spanning was de belangrijkste oorzaak

van het verval van de vereniging. Het bestuur neigde in de loop van de tijd steeds meer naar het organiseren van avant-gardistische tentoonstellingen, die ver van de belevingswereld van de leden stonden. En eigenlijk ook van de werkelijke avant-garde van die dagen, aangezien het bestuur ook een beetje begon te vergrijzen.

De 'oplossing' voor de steeds luider morrende leden werd uiteindelijk gevonden in een reorganisatie die de leden afschafte en de vereniging omvormde tot een los-vast comité, dat nog een paar jaar kwakkelde. Want de leden bij het gevoerde beleid betrekken, dat was een gedachte die bij de volksopvoeders nog niet opkwam.

Seije Slager